

FIGYELŐ

Fiatal Filológusok Füzetei – Korai Újkor 1–4. Szeged, 2002–2003.*

Új sorozattal jelentkezett a szegedi művelődéstörténeti iskola, amely az elmúlt négy évtizedben is komoly erőfeszítéseket tett annak érdekében, hogy a pályakezdő vagy fiatal kutatók számára publikálási lehetőséget biztosítson. A „Fiatall Filológusok Füzetei” című sorozat a kéziratban maradt vagy nehezen hozzáférhető források filológiai elemzésére vállalkozik, s feladatául tüzte továbbá a koraiújkor kutatásában meghatározó jelentőségű iskolák, tudós egyéniségek bemutatását is. Az eddig megjelent négy kötet mindegyike a Szegedi Tudományegyetem Régi magyar irodalom tan-székének doktori iskolájában készült Balázs Mihály vezetésével.

A sorozatszerkesztő elvi és gyakorlati megfontolásokból bocsátotta útjára az induló kötetet. Az elmúlt években különböző képzési keretek között számos olyan publikáció készült el, ami egyrészt nem illeszthető be az eddigi, a magyar human tudományosságban példaértékűnek tartható nagyszámú sorozat egyikébe sem, másrészt egy új együttműködés forma van kialakulóban a Tisza parti modern, klasszika és régi magyar filológusok között. Ennek a szétszóródó doktori iskola tevékenységének a terméke a most ismertetésre kerülő négy kötet. A sorozat címe utal Koltay-Kastner Jenő által kezdeményezett régi együttműködésre, hiszen „az újonnan feltárt magyar nyelvű vagy Magyarországon és Erdélyben született szövegek filológiailag megmunkált közlésére éppúgy gondoltunk tehát, mint olyan latin, angol, francia vagy német nyelvű szövegek magyarítására és a legszükségesebb kommentárokkal való közlésére, amelyek meghatározó jelentőségűek voltak a Kárpát-medencét is elérő európai eszmei forrongásban.”

Az első füzet Ecsedi Báthory István 1603-as végrendeletét mutatja be. A nevezetes szegedi Adattár-sorozat két évtizeddel ezelőtt külön kötetben jelentette meg az országbíró meditációit, Erdei Klára és Keveházi Katalin munkáját dicsérve. A mostani szövegközlés Keserű Bálint által felfedezett autográf kézirat alapján történt, a fellelhető négy másolat közül háromnak a felhasználásával. Az elvégzett munka értékét külön kiemeli, hogy a hazai szakirodalomból sajnálatosan hiányzik egy-egy jelentős történelmi személy végrendeletének olyasfajta retorikai-poétikai megközelítése, mint amelyre a szokatlanul hosszú testamentumot kísérő lábjegyzetekben tesz kísérletet Vadász Veronika. Érdekes példa erre Makkai Sándor regényében, az *Ördögsekér*-ben is szereplő intelem az ifjú Báthory Gáborhoz, amelyben párbeszédes formában szerepel a testamentum egy-egy részlete. A végrendelet után két esküszöveg következik, s itt kapott helyet az egyik örökös,

* *Ecsedi Báthory István végrendelete 1603.* Bevezetéssel közreadja VADÁSZ Veronika. 2002. 107 l. /FFF 1./ – *A filozófiai parergon tüköre Henricus Nollius hermetikus-rózsakeresztes regénye.* Fordította KASZA Péter, a jegyzeteket és a mutatót készítette FAZEKAS Sándor. 2002. 111 l. /FFF 2./ – *Johann Arndt az ősi filozófiáról. Szövegváltozatok Carlos Gilly tanulmányával.* Fordította és az utószót írta HANKÓ Péter. 2002. 93 l. /FFF 3./ – *A harmincéves háború prófétái és chiliasztái. I. Tanulmányok.* Összeállította JUHÁSZ Levente és VISKOLCZ Noémi. 2003. 115 l. /FFF 4./

Telegdy Anna műkincsjegyzéke, amely a művészet- és iparművészet-történet kutatóinak nyújt értékes adalékokat.

A második füzet a mindössze 36 évet élt 17. századi eleji német filozófus Heinrich Nolle latin nyelvű irodalmi művének magyar fordítása. Paracelsus sokáig ismeretlen munkáinak felfedezése után az 1570-es évektől először német területen, majd Hollandiában és Skandináviában végigfutott a hermetizmus második hulláma, amely némi késéssel megékeztet Közép-Európába is. A rövid terjedelmű rózsakeresztes regényben az alcímben megjelölt téma szerint „kifejtésre kerül a Bölcsök Köve elkészítésének az egész világ számára megfontolandó módszere és problémája”. Nolle a giesseni egyetem professzora volt, amikor távoznia kellett egy per következtében, amit a most lefordított regény (1623) miatt akasztottak a nyakába. A vádak között szerepelt, hogy tankönyvnek álcázták a kiadást, az egyetem könyvkötője összejátszott az íróval, titkos összeesküvést szerveztek. Magában a rózsakeresztes szövetségben természetesen a szerző sem hisz „mert igazából nem ismerek ilyenfajta létező társaságot, csupán képletesen beszéltem és csendben igyekeztem megrajzolni a legjobb társaság legtökéletesebb formáját.” A fordítás Kasza Péter, a jegyzetek Fazekas Sándor munkája.

A harmadik füzet a kora újkori kegyességtörténet legkiválóbb alakjának, a magyar művelődésben meghatározó szerepet játszó Johann Arndt német evangélikus lelkész eddig kevésbé ismert fiatalkori beszédét közli az ősi filozófiáról, amelyet Carlos Gilly kísérőtanulmányával együtt Hankó Péter fordított le. A most közreadott szövegben a humanista tudományosság zord kritikája ötvöződik hermetikus-spiritualista elemekkel díszített lutheránus teológiával. Az eddigi konfesszionalista szemléletű egyháztörténet-írás kevésbé vette figyelembe a betagozódást elkerülő perifériára szorult, vagy üldöztetésre kényszerített személyeket, pedig Arndt példája jól mutatja, hogy a felekezeten belül maradvá eretnek gondolatokat beépítve igyekezett az egyházi megújulást elősegíteni, miközben műveinek recepciója egyházkomformmá tette őt. Hermész vagy Luther?, kérdezhetnénk Gilly-vel együtt, aki komoly filológiai apparátussal írta meg e korai oráció első interpretációját. „De antiqua philosophia” 1580 körül íródhatott a bázeli egyetemen, ahova Arndt már Paracelsus követőjeként iratkozott be. Gilly teozófiai munkának tekinti a művet, amelyben kísérletet tesz a régi bölcsök ősi filozófiája tekintélyének visszaállítására.

A negyedik füzet három tanulmány közlése a harmincéves háborúhoz kapcsolható próféciákról. Cambridge-ben megvédett disszertációjában Jürgen Beyer három prófétát emel ki ebből az időszakból, közös tulajdonságuk, hogy jóvendöléseik széles körben ismertek voltak, s idővel elidegenedtek a lutheránus egyháztól. Egyikük tábori prófétaként a svéd hadsereggel vonult, a másik lovas angyalokkal beszélgetett a bűnbánatról, a harmadik pusztuló városokról és sárkányokról számolt be. A víziók egy része nyomtatásban is megjelent, de például Georg Reichard látomásainak fele kéziratban terjedt tovább, sokkal szélesebb olvasóközönséget célozva meg, amelyhez átgondolt terjesztés is párosult. A zavaros látomásoknál érdekesebb a korabeli teológiai vita ezekről a próféciákról. Az 1630-as években kibontakozó disputákból egyértelműen kiolvasható a teljes elutasítás az ilyesfajta víziók iránt, általában a Sátán ügyködésének tekintik a laikusok által tollba mondott álmokat, amelyeket szükségtelennek, sőt károsnak ítélték. A vita lezárulásával nagyon kevés ortodox teológus állt ki a látások igazsága mellé. A második tanulmány szerzője Howard Hotson, aki Oxfordban védte meg Johann Heinrich Alstedről szóló disszertációját. A könyvből közölt fejezet összefügg a korszakban oly népszerű, egyes kutatók szerint a katolikus csoda-hit pótlására elterjedő, a középkorban gyökerező chiliaszta „váradalmakkal”. Erdélyből a herbomi egyetemre peregrinált magyar diákok megismerkedhettek Johannes Piscator chiliaszta bibliamagyarázataival és a már említett Alsted kronológiai spekulációival. A harmadik tanulmány szintén egy disszertáció, ezúttal egy hazai értekezés egyik fejezete. Viskolcz Noémi átfogó képet rajzol a 17. századi magyar protestáns irodalomban található jóvendölésekről és „váradalmakról”. Eddig kissé elhanyagolt területe volt a magyar

irodalom-történetírásnak a profetikusszövegek és publicisztika, pedig – mint ahogyan e tanulmány is bizonyítja – a tárgyalt korszak bővelkedik ebből a forrástípusból. A tanulmány szerzője legfőképpen az 1630 és az 1660 közötti időszakot vizsgálja, amely Alsted, Johann Heinrich Bisterfeld és Ludwig Philipp Piscator, a három herboni professzor Erdélybe érkezését illetve Johann Amos Comenius távozása utáni időt jelzi. Martin Luther asztrológusokkal szembeni kirohanása tükröződik egy jóval későbbi debreceni lelkész Kecskeméti Alexis János Dániel próféta könyvéről írt magyarázatában, amely már csak halála után jelenhetett meg (1621). Tanulságos ugyancsak a magyar szakirodalomban többször elemzett Frölich Dávid prognosztikon-kritikája is. Frölich, csakúgy, mint az 1630-as évek német jövendölés-ellenes teológusai sátáni praktikának tartotta az ehhez hasonlatos sugalmakat. Paul Nagel lipcei matematikus professzor viszont az 1610-es évektől néhány profétikus írást adott ki, amelyben különböző égi jelenségeket, például az 1572-es Tycho Brahe-féle szupernóvát, a Dudith András, neves magyar humanistát is megihlető 1577-es üstököst az elkövetkezendő világvége bizonyítékaiként értelmezte, s kiszámolta ennek bekövetkezését a gyakorta felidézett 1666-os évrre, amely több, a korban divatos vízióban is az Antikrisztus eljövetelének időpontjának tartottak. A két, eredetileg idegen nyelvű tanulmányt Juhász Levente fordította.

Összegezve bátran mondhatjuk, hogy a legújabb szegedi művelődéstörténeti sorozat, a Keserűiskola legfrissebb vállalkozása ugyanolyan kitüntetett figyelmet érdemel, mint a tucatnál is több, évtizedes párijai.

FARKAS GÁBOR FARKAS

A Consortium of European Research Libraries (CERL) éves közgyűlése és szemináriuma.

2003. november 13–14-én tartotta a Consortium of European Research Libraries (CERL) éves közgyűlést és szemináriumát, amelynek helyszíne Szentpétervár, az Orosz Nemzeti Könyvtár (Rossiyskaya Nacionalnaya Biblioteka) volt, házigazdánk pedig Dr. Vladimir Zaytsev, a könyvtár főigazgatója.

A CERL éves közgyűlései elé évente hagyományosan egy-egy nagyobb témának szentelt szemináriumot is szerveznek. Míg a tavalyi, Hágában rendezett szeminárium témája a „Könyvek háttárok nélkül” volt, a mostaninak címe: „Európai kulturális örökség a digitális korszakban: hozzáférés és megőrzés”. Az orosz kollégák, Ludmilla Kiseleva, Natalia Elagina és Vladimir Mazhuga előadásai a kéziratokkal kapcsolatos témákkal foglalkoztak, közülük N. Elagina bemutatta a szentpétervári Nemzeti Könyvtár birtokában lévő 8. századi „Insula Gospel” elektronikus változatát (www.nlr.ru/rlin/rukopisi.php), amely tapasztalatuk szerint az egyik leggyakrabban kutatott nyugati kézirat a könyvtárnak. L. Kiseleva a kéziratok marginális bejegyzéseiben rejlő értékes adatmennyiséget, V. Mazhuga pedig a földrajzilag távol eső, de számítógéppel közel hozható kéziratrövidékek kutatásában rejlő lehetőségekről beszélt.

A holland, német és olasz kollégák a kérdést a nyomtatott, sokszorosított dokumentumok terén vizsgálták. A finn Nemzeti Könyvtár igazgatója, Kai Ekholm a kulturális örökség különféle, sokszorosított típusainak megőrzésével, digitalizálásával és e szolgáltatások „eladhatóságával” foglalkozott. Olyan, kellő formában a nagyközönség érdeklődését is felkeltő nyomtatványtípusok digitális közzétételéről beszélt, mint pl. a fényképek, plakátok, reklámok, régi ábécés könyvek. Folyik az 1771–1860 között megjelent folyóiratok elektronikus feldolgozása és bemutatása (<http://digi.lib.helsinki.fi>). Jan Bos a holland Királyi Könyvtár részéről a holland (www.kb.nl/stcn) és flamand (www.stcv.be) short-title katalógust ismertette. Szólt a tavaly Hágában újdonságként bemutatott Bibliopolisról (www.kb.nl/bibliopolis), vagyis a holland elektronikus könyvtörténetről, kibővített a „holland nemzeti örökség” program keretében folyó más kezdeményezésekkel, például a már hozzáférhető kéz-